

УДК 342. 95

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.45>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖМИТСЛУЖБИ В УМОВАХ ВІЙНИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Дорофеєва Л.М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Ужгородського національного університету,
начальник юридичного управління
Закарпатської митниці
м. Ужгород, Україна
lm_dorofeeva@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0585-5927>

Корнева Т.В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-науковий інститут права Національного університету
водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна
korneva_tanya@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3944-1263>

Дорофеєва Л.М., Корнева Т.В. Адміністративно-правова діяльність Держмитслужби в умовах війни і перспективи євроінтеграції.

Сучасні обставини воєнного стану, впливаючи на суспільство, створюють особливі умови для діяльності усіх органів державної влади, в тому числі і Державної митної служби України. Ускладнюючи процес державного управління, умови, що виникли під час війни, вимагають спеціального правового, організаційного, фінансового й матеріально – технічного забезпечення. Це обумовило потребу дослідження нормативних підходів та визначення адміністративно-правової діяльності митних органів в умовах воєнного стану та перспективи руху України в ЄС.

У статті з'ясовуються та аналізуються нормативно-правові акти національного законодавства, що зазнали змін під час воєнного стану у контексті їх гармонізації і виконання умов Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в галузі митної справи. Акцентовано увагу на актуальності проблем уніфікації і спрощення митних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України під час воєнного стану. Визначено реформування митної служби як безперервний процес, де експериментально напрацьовуються безліч засобів і способів, що роблять професійну підготовку доволі ефективною та перспективною. Аргументовано процес використання норм митного права у забезпеченні взаємодії держави з громадськістю, дієвої участі інститутів громадянського суспільства у

формуванні та реалізації митної політики, захисті їх прав та інтересів.

Привернута увага щодо окремих проблем до трьох актуальних сфер реформування та функціонування української митниці, зокрема митних правил, митної служби, митних послуг та процедур.

У роботі окреслені особливості співвідношення правових категорій «адміністративна діяльність митної служби» і «державне управління митною справою». Розглянуто окремі напрями діяльності митних органів щодо реалізації правозахисного механізму держави. Розкрито зміст адміністративної діяльності митних органів у сфері забезпечення прав і свобод суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в специфічних умовах воєнного стану.

Зроблено висновок про необхідність залучення бізнес – середовища до реалізації процедур руху України в ЄС в галузі митної справи. Окреслюються напрямки вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності митних органів в умовах війни і перспективи євроінтеграції, зокрема, на підставі вивчення зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання функціонування митних органів в ЄС та визначення можливостей використання його в Україні.

Ключові слова: адміністративно-правова діяльність, митна служба, війна, євроінтеграція.

Dorofeieva L.M., Korneva T.V. Administrative and legal activities of the State Customs Service in the conditions of war and prospects of European integration.

Emergency situations of martial law, affecting society, create special conditions for the activities of all state authorities, including the State Customs Service of Ukraine. Complicating the process of state administration, the conditions that arose during the war require special legal, organizational, financial, and material and technical support.

It leads to the need to research regulatory approaches and determine the administrative and legal activities of customs authorities in the conditions of martial law and the prospects of movement in the EU.

The article clarifies and analyzes normative legal acts of national legislation that underwent changes during martial law in the context of their harmonization and fulfillment of the terms of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in the field of customs affairs.

Attention is focused on the relevance of the problems of unification and simplification of customs procedures when moving goods across the customs border of Ukraine during martial law. The reform of the customs service is defined as a continuous process, where many means and methods are experimentally developed, which make professional training quite effective and promising. The process of using the norms of customs law to ensure the interaction of the state with the public, the effective participation of civil society institutions in the formation and implementation of customs policy, and the protection of their rights and interests is argued.

Attention is attracted to separate problems in three topical areas of reforming and functioning of Ukrainian customs, in particular customs rules, customs service, customs services and procedures.

The article outlines the peculiarities of the relationship between the legal categories «administrative activity of the customs service» and «state management of customs affairs». Separate areas of activity of customs authorities regarding the implementation of the human rights mechanism of the state were considered. The content of the administrative activity of customs authorities in the field of ensuring the rights and freedoms of subjects of foreign economic activity during the state of war and movement in the EU is revealed.

A conclusion was made about the need to involve the business environment in the implementation of procedures for the movement of Ukraine in the EU in the field of customs affairs. The directions for improving the administrative and legal basis of the activities of customs authorities in the conditions of war and the prospects of European integration are outlined, in particular, based on the study of foreign experience of the administrative and legal regulation of the functioning of customs authorities in the EU and the determination of the possibilities of its use in Ukraine.

Key words: administrative and legal activity, customs service, war, European integration.

Постановка проблеми. Правове регулювання адміністративної діяльності митних органів під час воєнного стану в умовах євроінтеграції належить до найбільш актуальних і важливих напрямів забезпечення економічної безпеки України. За період воєнного стану відмічається зростання громадської свідомості та соціальної відповідальності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України, що справило свій позитивний вплив на поступове зростання надходжень митних платежів в державний бюджет країни та зміцнення її обороноздатності. Вищезазначене обумовлює важливість дослідження особливостей нормативних і організаційних підходів та визначення шляхів покращення адміністративно-правової діяльності митних органів в умовах воєнного стану та перспективи руху в ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розкриття сутності та змісту діяльності митних органів України присвячували свої праці багато науковців та практиків: І.Г. Бережнюк, Є.В. Гармаш, О.П. Гребельник, О.Ф. Запорожець, Г.Л. Карпенко, І.М. Квеліашвілі, В.Т. Комзюк, Б.А. Кормич, Ю.Д. Кунєв, О.А. Липинська, Д.В. Приймаченко, В.В. Прокопенко, О.П. Федотов, В.П. Хомутенко, В.В. Ченцов, О.В. Чорна, М.Г. Шульга та інші, але особливості їх діяльності під час воєнного стану та стрімкого руху в ЄС потребує нових ґрунтовних наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від початку війни бізнес і посадових осіб Державної митної служби України хвилює питання підтримання паритету дій, які б утримали державу у ресурсному стані, адже бізнес має працювати, а економіка не може зупинятися. Системність і цілісність державного управління в митній справі в умовах війни набуває важливого значення, оскільки потребує регулярного безперервного зворотного зв'язку оцінки прийнятих адміністративно-правових рішень та має допомагати ухвалювати рішення щодо спроможності подальшого розвитку економіки, посилення відповідних компетенцій, тощо з метою поліпшення життєстійкості українського суспільства.

23 червня 2022 року Україні був наданий статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, що вкотре юридично закріпило на міжнародному рівні євроінтеграційний вибір Українського народу, який він продовжує відстоювати у війні. Це історичне рішення не лише відкриває перед Україною широкі можливості, на українську владу покладаються додаткові зобов'язання

щодо виконання вимог з адаптації законодавства України до права Європейського Союзу та здійснення докорінних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ, спрямованих на розбудову розвинутої і сталої демократії та ринкової економіки. Статус кандидата відкриває перспективи для реформ, але й одночасно окреслює завдання, які слід виконати в умовах воєнного стану у стислий термін задля вступу до ЄС, оскільки всі європейські держави можуть приєднатися до ЄС лише за умови виконання головних критеріїв, а саме: – якщо вони є дієвими демократіями, ринковими економіками і якщо мають здатність втілити все без винятків законодавство ЄС.

Впровадження законодавства ЄС в Україні буде величезним викликом. Адже це не просто схвалення нових законів, а й впровадження європейських правил та стандартів, а деякі з них дуже витратні, на сьогодні синхронізації в митній справі підлягають понад 10 директив і регламентів. Вказане обумовлює актуальність запровадження низки досліджень державного управління митною справою в умовах воєнного стану, значення активізації зовнішньоекономічної діяльності для економіки країни та залежності термінів проходження вантажів через митний кордон України від унормованих належним чином сучасних митних правил, митних послуг і процедур та митного контролю.

Проведене опитування представників бізнесу у вересні 2022 року виявило, що однією зі стратегій подолання негативних наслідків війни для українського бізнесу є експорт. Найбільший відсоток експортних послуг надав ІТ-сектор. Серед респондентів позитивно на питання розвитку експорту відповіли 21%, а решта планують розвивати експорт та працюють на внутрішній та зовнішній ринки водночас. 50% опитаних представників ІТ-сектору сконцентровані все ж таки на внутрішньому ринку. Серед галузей, які працюють на обидва ринки, високу залученість показують машинобудування-48%, інші види переробної промисловості-50%, транспорт-45% та галузь професійних послуг: маркетинг, консалтинг, дизайн-37.8%. Представники галузей виробництва меблів та легкої промисловості, попри війну планують розвивати експортний напрямок. Проте наразі найбільший експортний потенціал показують галузі нової економіки: ІТ-сектор, професійні послуги – тобто ті, які не потребують ні значних виробничих потужностей, ні навіть фізичного перебування фахівців. Така тенденція є привабливою для України [1].

З метою подолання важкої ситуації, в якій опинилися українські виробники та експортери після російського військового вторгнення, ЄС прийняло безпрецедентне рішення про скасування всіх мит і квот на експорт українських то-

варів до Євросоюзу ЄС, що сприятиме розвитку економіки України, яка була значно ослаблена внаслідок російської агресії.

Одним із наріжних каменів економічної інтеграції між ЄС та Україною є митний транзит. Тому цілком виправдано, що серед ключових зобов'язань України за Економічною частиною Угоди про асоціацію з ЄС центральне місце займає приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту.

Сьогодні ні для кого не є секретом, що відмінності в правовому регулюванні митних формальностей у національних правових системах держав істотно гальмують транскордонні переміщення товарів у процесі міжнародної торгівлі. Складність митних процедур, витратність їх проходження учасниками зовнішньоторговельної діяльності є серйозними нетарифними бар'єрами для міжнародної торгівлі. Митні формальності стають своєрідною перешкодою в міжнародній торгівлі, оскільки здатні уповільнити здійснення зовнішньоторгових операцій. Відтак кроки, спрямовані на оптимізацію часу на проведення контрольних та реєстраційних операцій сприятимуть міжнародному товарообміну.

Наша країна змогла в умовах воєнного стану виконати свої міжнародні зобов'язання, і з 1 жовтня 2022 року для України набрали чинності положення міжнародних конвенцій про процедуру спільного транзиту (NCTS) [2] і про спрощення формальностей у торгівлі товарами [3]. Отже, вітчизняний бізнес може користуватися як торговими пільгами так і перевагами так званого "митного безвізу", що максимально спрощує міжнародне переміщення товарів з 35 країнами-учасницями конвенцій: будь-яку кількість кордонів між ними вантаж може перетнути за одним транзитним документом. А це – величезний виграш у часі, який, зазвичай суб'єктам ЗЕД доводиться витратити на митне оформлення документів та на інші процедури, включаючи митний контроль. Мінімізація впливу "людського фактору" та неабияка економія коштів сприяють встановленню добросесних відносин, коли українській бізнес та митниця мають стати партнерами щодо стимулювання вільного простору для бізнесу та спрощення процедур ведення ЗЕД на шляху до ЄС.

Державне управління митною справою набагато ширше поняття «адміністративна діяльність митної служби», оскільки включає в себе не тільки законодавство з питань митної справи, а й державні та недержавні органи, які беруть участь у формуванні державної митної політики та її реалізації. Перелік державних органів в галузі митної справи унормовується чинними законодавством України, а недержавні органи створюються, реформуються і ліквідуються за волевиявленням їх учасників. Так, на даний

час важливу роль в зовнішньоекономічній діяльності під час війни відіграє Українська Рада Бізнесу – найбільше в Україні об'єднання 103 провідних бізнес-асоціацій, яка була створена для консолідації бізнесу та реалізації суспільно важливих реформ з метою надання пропозицій реальних рішень для створення рівних умов ведення бізнесу в Україні без корупції та сталого розвитку економіки.

21 жовтня цього року в Києві відбувся щорічний бізнес-форум «Діалог громадянського суспільства, бізнесу та влади: виклики воєнного часу». Такий захід, організований Національною бізнес-коаліцією та Українською Радою Бізнесу за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE) – пройшов уже вчетверте. Діалог щодо основних напрямів у реалізації інституційних та економічних реформ в умовах війни та повоєнного періоду проходив за участі керівників парламентських комітетів і фракцій, міністерств і відомств, представників бізнесу, експертних та аналітичних центрів. За підсумками Форуму учасники дійшли спільного бачення по більшості обговорених питань та домовились про співпрацю по всіх пунктах оновлених ТОП 10 пріоритетів об'єднаного бізнесу [4].

Серед інституційних реформ пріоритетне значення має забезпечення реалізації Плану заходів Кабінету Міністрів України з реформування митної служби, забезпечення обміну митною інформацією з різними країнами. В рамках реформи податкової системи та митного законодавства є необхідність оновлення митного законодавства, зокрема забезпечення наявності єдиної тарифної сітки для всіх митниць, яка наповнюється даними від провідних профільних бізнес-асоціацій; забезпечення обов'язковості зазначення торгової марки під час імпорту товарів та законодавче передбачення прив'язки грошової оцінки до цін на міжнародній біржі під час експорту брухту металів.

Для демонополізації економіки та зменшення впливу держави на форумі визначились з доцільністю забезпечення можливості оплати мита та ПДВ отримувачами посилок онлайн, без посередництва митних брокерів та без контактування з митницею; мінімізації тіньових схем за допомогою магазинів безмитної торгівлі та поштових пересилань; спрощення міжнародної торгівлі.

У ході реалізації комплексу заходів, спрямованих на дебіюрократизацію, дерегуляцію, сприяння внутрішньої та зовнішньої чесної конкуренції, основними кроками названі: мінімізація кількості дозволів та ліцензій, створення позитивних стимулів для виробництва та експорту товарів зі значною доданою вартістю, зокрема надання доступу до дешевого фінансового ресурсу для їх виробництва, продовження без-

митного та без квот режиму торгівлі з ЄС тощо; скасування ПДВ та мита при імпорті виробничого обладнання та запчастин до виробничого обладнання на час воєнного стану та на час відновлення; а також збереження поточних стимулюючих пільг для ІТ галузі, зокрема продовження звільнення від оподаткування ПДВ операцій із постачання програмної продукції, а також операцій із програмною продукцією, плата за які не вважається роялті.

Головним центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну митну політику та державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, у вузькому розумінні «адміністративної діяльності», є Державна митна служба України (надалі ДМСУ). Проте, це не тільки адміністративно-юрисдикційний, правоохоронний, фіскальний орган, а й насамперед публічний сервісний центр щодо надання митних (адміністративних) послуг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності (фізичним та юридичним особам) при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Адміністративна послуга (в редакції Законів України № 1689-IX від 15.07.2021 та № 1767-IX від 22.09.2021) унормована як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [5]. Таким чином, згідно Митного кодексу України ДМСУ є суб'єктом надання адміністративних (митних) послуг, надаючи дозволи на проведення таких видів діяльності: митна брокерська діяльність; відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі; відкриття та експлуатація митного складу; відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу; відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання; відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу [6].

Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 15 серпня 2022 року № 2510-IX [7] запроваджено низку норм на виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, забезпечення наявності яких передбачено Постановою Верховної Ради України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29 липня

2022 року № 2483-IX [8]. Проте, лише максимально об'єднавши зусилля законодавчої та виконавчої гілок влади, а також громадянського суспільства у процесі трансформації України на шляху до розбудови правової, соціальної, економічно розвинутої держави, зможемо досягнути виконання критеріїв членства у Європейському Союзі.

Фундаментом адміністративної діяльності митної служби є нормативно-правова база, яка встановлює правовий статус і повноваження митних органів (їх посадових осіб). Основою митного законодавства в Україні є Митний кодекс, в якому встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання ЗЕД, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики [5].

Адміністративно-правова діяльність, що здійснюється митними органами, характеризується поєднанням двох головних складових: правозастосовчої та організаційної. Правозастосовна діяльність, в свою чергу, залежить від встановлення фактичних обставин при відкритті адміністративного провадження щодо поведінки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності (правомірна чи неправомірна). У випадку неправомірної поведінки митні органи виступають як юрисдикційні, реалізуючи правоохоронну функцію винесення юридично-владного рішення з застосуванням санкції за порушення митних правил.

Неюрисдикційна діяльність митних органів ґрунтується на базі чинного митного законодавства і справа, що відкривається за заявою суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу. Специфічність проваджень при експортно-імпорتنих операціях напряму залежить від обраного суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності митного режиму та обсягу митних процедур, встановлених національним та міжнародним законодавством.

Проте, в митній практиці мають місце і загальні риси неюрисдикційних проваджень, на підставі яких можна сформулювати поняття

митного неюрисдикційного провадження як сукупність специфічних процедурних дій, що вчиняються митним органом на підставі митного законодавства, і прийнятих владних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням правового акту.

Митний комітет, Митна служба, Міністерство доходів і зборів, фіскальна служба, знову митна служба. Таких трансформацій українська митниця зазнала за 30 років існування України як самостійної держави. Впровадження нових організаційних форм обумовлювався, насамперед, пошуком оптимальних моделей управління системою митних органів, проте додатковим аргументом реформування виступає і високий рівень корумпованості митниці, який супроводжується негативним іміджем в очах суспільства. Очільники митниці змінювались ще частіше. В умовах відсутності довгострокової концепції реформування митної служби, кожний керівник намагався запропонувати нові вектори перетворення. Фактично має місце ситуація, коли до завершення одного варіанта реформи запроваджується новий, при цьому не проводиться аналіз результатів попереднього, не надається оцінка змін, не підраховується вартість таких новацій, не ставиться питання про відповідальність.

Через таке розмаїття незавершених змін ні уряд, ні суспільство, ні персонал митних органів не відчувають позитивних зрушень, а нестабільність системи та відсутність чіткої перспективи призводить до зміщення пріоритетів. І це у той час, коли від України очікують приведення діяльності митних органів до європейських стандартів та використання кращого світового досвіду. Тому, у період перебування країни у воєнному стані та руху в ЄС, вкрай важливим стає актуальність наукового підходу до організаційної складової адміністративно-правової діяльності митниці, зокрема використання правової та економічної наук, на противагу кон'юнктурним політичним інтересам.

Більш керованою та ефективною митницю мав зробити черговий етап трансформації, який стартував 1 липня 2021 року, відколи ДМСУ почала працювати як єдина юридична особа (до цього кожна митниця мала статус юридичної особи). Новий формат мав перетворити митницю із багаторівневої організації, де є велика кількість місцевих керівників, на яких здійснюється політичний тиск у кожному регіоні та всі вони конкурують між собою за бізнес, та за товарні потоки, в єдиний митний орган. Метою реорганізації було і покращення кадрового складу служби, оскільки працівники наймалися в нову структуру на контрактній основі. Контракт передбачав збільшення заробітної плати і водночас жорсткіші механізми контролю. Вста-

новлювалися чіткі критерії ефективності роботи для кожної посадової особи, запроваджувалася перевірка на добросовісність, а моніторинг способу життя митника мав стати постійним. Однак, і цей формат не можна вважати повністю реалізованим, насамперед через зміну до порядку вступу та проходження державної служби в умовах воєнного стану.

Війна внесла свої корективи і в організацію діяльності митниці, оскільки з початку російського вторгнення кардинально змінився товарообіг та його структура (співвідношення експорту-імпорту-транзиту), весь вантажний потік з морських портів, аеропортів перейшов у автомобільні та залізничні пункти пропуску на західному кордоні, що вимагало невідкладного збільшення їх пропускну спроможності.

Прикладом співпраці з ЄС став пілотний проект «Відкритий кордон» започаткований в рамках домовленостей Президентів України та Польщі про максимальне усунення бар'єрів при перетині кордону, який передбачає у декілька етапів реконструювати існуючі пункти пропуску, побудувати нові пункти та запровадити спільний митно-прикордонний контроль з державами-сусідами на західному кордоні. В рамках цього проекту, на кордоні з Польщею 20 червня 2022 року відновив роботу оновлений пункт пропуску «Краківець – Корчова», що має збільшити пропускну спроможність до 50%. Успішний досвід на цьому пункті пропуску планують застосувати ще на семи інших на українсько-польському кордоні, а також збільшувати пропускну спроможність на кордонах з іншими західними сусідами [9].

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що митна служба відіграє важливу роль у реалізації не тільки митної, а й бюджетної, податкової, валютної, інвестиційної політики, що потребує подальшого розширення фундаментальних досліджень проблем її формування та розвитку. Для реалізації амбітних планів України щодо інтеграції до ЄС необхідно проаналізувати виявлені недоліки адміністративно-правового регулювання в митній сфері, дослідити міжнародну практику з цього питання. Сучасне митне законодавство розвинених європейських держав передбачає, насамперед, повне законодавче забезпечення, а також прозорість і простоту процедур митного оформлення та контролю. Митні формальності повинні бути максимально простими й створювати якомога менше незручностей для міжнародної торгівлі. Все це обумовлює необхідність у зближенні правового регулювання митних формальностей у правових системах держав із метою спрощення та прискорення процесу їх проходження. Приведення вітчизняного митного законодавства до європейських вимог і стандартів не тільки прискорює

процес євроінтеграції нашого суспільства, але й створює сприятливі умови для розвитку транскордонної торгівлі. Відтак, до процесу імплементації до українського законодавства норм ЄС мають бути залучені не лише всі гілки влади, а й громадянське суспільство та бізнес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стан та потреби бізнесу в Україні: секторальний розріз, вересень 2022. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-ukraini-sektoralnij-rozriz-veresen-2022?fbclid=IwAR0Ni9n7mgiA-qL-d580W5IFOSdfau9c7IX3nn2Rv-CmKQvj48zXTi3uMs> (дата звернення 03.11.2022).
2. Конвенція про процедуру спільного транзиту URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text. (дата звернення 03.11.2022).
3. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_012#Text. (дата звернення 03.11.2022).
4. Білий та чорний списки ініціатив. URL: <https://urb.org.ua/biliy-ta-chorniy-spiski-iniciativ/> (дата звернення 03.11.2022).
5. Закон України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17/print> (дата звернення 03.11.2022).
6. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>. (дата звернення 03.11.2022).
7. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 15 серпня 2022 року № 2510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text> (дата звернення 03.11.2022).
8. Постанова Верховної Ради України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29 липня 2022 року №2483-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20#Text> (дата звернення 03.11.2022).
9. На кордоні з Польщею запрацював оновлений пункт пропуску «Краківець»/ Європейська правда 20 червня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/20/7141625/> (дата звернення 03.11.2022).